

al 1750 i no va aconseguir eradicar el frau en una mina de mercuri a la ciutat andina de Huancavelica. Els líders corruptes han estat deposats en l'època democràtica sense que hi hagués un efecte en la corrupció. Les condemnes fulminants d'Hugo Chávez contra la corrupció el van ajudar a arribar al poder, però sota el seu règim *bolivarià* la corrupció va empitjorar. L'empresonament d'Alberto Fujimori, que va convertir l'Estat peruà en una empresa criminal, no ha purgat el país. S'ha desmantellat el seu sistema, però encara en perviuen "models a escala" a les regions, diu l'advocat peruà José Ugaz, president de Transparency International, una ONG amb seu a Berlín.

Tanmateix, tot i els escàndols actuals i la indignació que han generat, hi ha senyals d'esperança. La persecució implacable d'executius i polítics responsables de l'escàndol de Petrobras (el *petrolão*) demostra que les institucions judicials brasileres funcionen com toca. A Mèxic, el congrés duu a terme reformes anticorrupció. Es duen a terme experiments prometedors a l'Amèrica Central. Les joves democràcies de l'Amèrica Llatina potser comencen a afrontar un dels seus pitjors i més persistents problemes.

Els virreis de l'època colonial van establir el patró de conducta. Van centralitzar el poder i van comprar la lleialtat dels grups de pressió locals. "Al Perú els abusos comencen amb els qui els havien de corregir", escriuen Ulloa i un col·laborador el 1749. Tirans, dictadors i presidents electes van continuar la tradició de personalitzar el poder. El chavisme veneçolà i el kirchnerisme de la presidenta argentina en són les manifestacions d'avui dia.

Això és un pedigrí perjudicial. Si bé l'Amèrica Llatina és una regió d'ingressos mitjans, dues tercers parts dels seus països es troben a la meitat baixa de l'índex de percepció de la corrupció de Transparency International. De l'Amèrica del Sud, només Xile i l'Uruguai es desmarquen de l'estàndard lamentable de la regió, en part potser perquè a l'època colonial eren indrets aïllats; Costa Rica és l'excepció de l'Amèrica Central. Fins i tot els països corruptes tenen illots d'integritat: Ugaz destaca el banc central del Perú i la seva autoritat tributària.

A l'esquerra, la presidenta argentina, Cristina Fernández de Kirchner, acusada d'enriquir-se des del

Anatomia del vici. La corrupció és una hidra i té diverses causes. Els presidents que defrauden són els qui surten més als diaris, però el mal comportament presidencial pot adoptar formes més suaus, com el conflicte d'interessos (com va ser el cas, suposadament, dels habitatges mexicans) o el nepotisme. Aquestes temptacions s'estenen a qualsevol persona que tingui un càrrec, sobretot si, com sol ser el cas, l'individu no té una bona formació o un bon salari. Una cinquena part de llatinoamericans admeten haver pagat algun suborn al llarg d'un any; el cas més freqüent és pagar a la policia. El tsar anticorrupció de Colòmbia, Camilo Enciso, diu que no hi ha cap sector del país que no estigui afectat per la corrupció.

Els costos són difícils de quantificar, però segurament són enormes. El 2010 FIESP, la federació industrial de l'estat de São Paulo, va calcular que el cost de la corrupció era, cada any, d'entre un 1,4% i un 2,3% del PIB. Al Perú, els diners públics robats sumen el 2% del PIB, diu la primera ministra, Ana Jara. Gairebé un cinquè dels empresaris creuen que la corrupció és el principal obstacle a l'hora de fer negocis a Mèxic, assegura el Fòrum Econòmic Mundial. Pagar suborns per als serveis bàsics com l'aigua empobreix encara més els pobres. A Mèxic, es menja, segons una estimació, una quarta part dels seus ingressos. La població rica paga a experts, com els *despachantes* del Brasil i els *gestores* de l'Argentina,

L'agitació al carrer contra la corrupció política es produeix en diversos països de l'Amèrica Llatina

Els experts consideren que les reformes econòmiques han incitat a la corrupció

poder, i a la dreta, la presidenta de Xile, Michelle Bachelet, el fill de la qual està acusat de tràfic d'influències.

perquè els arreglin les coses. La ràbia popular per la corrupció del funcionari pot tornar-se hostil contra la mateixa democràcia.

Molts analistes llatinoamericans suposaven que la democratització i les reformes del mercat que van començar als vuitanta frenarien la corrupció. En canvi, però, van oferir noves oportunitats per a les corrupteles. La democràcia va provocar que els partits anhelessin donacions i que els polítics desitgessin recollir les recompenses d'ocupar un càrrec. A Mèxic, va portar a una "borratxera [de corrupció] descontrolada", escrivia l'assessor Luis Carlos Ugalde en la revista Nexos. Al Brasil, on els estats compten com a circumscripcions úniques, les campanyes són ruïnosa-ment cares. En les eleccions estatals i nacionals de l'any passat els candidats es van gastar 4.100 milions de reals (1.300 milions de dòlars), sense comptar la cursa per la presidència. Les lleis de finançament de les campanyes estan plenes de buits legals. A Xile les aportacions econòmiques s'han de fer a través d'una agència que oculta al candidat la identitat del donant. Però

entre l'elit d'aquell petit país, aquesta mena de secrets es filtren. Les enquestes indiquen que els partits polítics són les institucions que transmeten menys confiança de l'Amèrica Llatina.

Les reformes econòmiques també han incitat a la corrupció. Els processos de privatització d'empreses estatals van enriquir les elits governants a l'Argentina i van servir per pagar la despesa social destinada als seguidors dels partits de govern al Perú i a Mèxic. L'auge de les matèries primeres al principi de la dècada del 2000 va aportar més diners i més maneres de robar. El *petrolão* no hauria estat tan gran sense la pujada del preu del petroli dels darrers quinze anys. Encara va ser més destructiu l'augment del narcotràfic a partir dels vuitanta, que va implantar la idea que tothom, des dels policies o els jutges fins als ministres i els presidents, "té un preu", diu Enciso. Gavaldals de diner nou, tant de fonts legítimes com d'il·lícites, van incrementar enormement el que Ugaz anomena la "gran corrupció".

Molts llatinoamericans s'han arronsat d'espatlles durant molt de temps,

cosa que ha dificultat l'extirpació de la corrupció. *Rouba, mas faz* ('Roba però actua'), diuen els brasilers, indulgents, en referència als polítics que alleugen la seva cobdícia amb eficiència. L'any passat, en un míting de la campanya per ser alcalde de San Blas, una ciutat de la costa oest de Mèxic, Hilario Ramírez Villanueva va admetre que en una legislatura passada, mentre ocupava un càrrec, havia robat, però només una mica. A més a més, afegia, "amb l'altra mà ho retornava als pobres". Va sortir elegit i ho va celebrar llançant bitllets als seus seguidors.

Això és descoratjador. Però hi ha senyals que la presència de la corrupció, per tènac que sigui, pot anar disminuint. Els esforços actuals contra la corrupció, si més no en alguns països, no són només una resposta als escàndols del moment; són la feina d'institucions que comencen a madurar, en alguns casos per pressió popular. Aquest és el cas de les dues economies més grans de la regió, Brasil i Mèxic, però no únicament d'aquests països.

La constitució del Brasil, aprovada el 1988, conferia independència

Brasil, Xile, l'Argentina, Perú, Mèxic i Veneçuela afronten casos greus de corrupció

al fiscal de l'Estat i al poder judicial. Però només l'han exercida si fa no fa l'última dècada. Geraldo Brindeiro, fiscal general durant la presidència de Fernando Henrique Cardoso, entre el 1995 i el 2003, era tingut, amb ànim de mofa, per la "càmfora general de la república" per la seva aparent reticència a perseguir funcionaris corruptes.

Els combatius mitjans de comunicació brasilers han reduït la tolerància envers la corrupció entre el poble corrent i els funcionaris responsables d'extirpar-la. Amb el temps hi ha hagut un canvi de generacions. El successor de Brindeiro va ser el primer que va ser escollit pels mateixos fiscals. El següent fiscal va denunciar el Partit dels Treballadors, al qual pertany Rousseff, en l'èpic escàndol anterior del Brasil, el *mensalão*, que va treure a la llum pagaments a congressistes a canvi de vots a favor del govern. Rodrigo Janot, el fiscal encarregat del *petrolão*, i Sérgio Moro, el jutge que presideix el cas al tribunal federal de Curitiba, pertanyen a una cohort que veu la corrupció no tan sols com un falliment moral sinó com una causa de dany tangible, diu Luiz Felipe d'Avila, del *think tank* Centre per al Lideratge Públic. "La corrupció mata", diu Janot.

Es desperten els gossos guardians. Que hi hagi uns millors jutges i fiscals brasilers forma part d'una renovació institucional: millores aïllades assolides gràcies a la legislació i les noves tecnologies. La renovació, en el millor dels casos, encara és parcial, però hauria de marcar un canvi. La llei de "sanejament de les empreses", que va entrar en vigor el gener del 2014, aplica sancions als subornadors i als subornats. Els advocats diuen que ha fomentat que les empreses se'n prenguin seriosament el compliment. Els pagaments en metàl·lic als pobres

Als països on els Governos limiten la llibertat de premsa, creixerà més la corrupció

a través del programa Bolsa Família —que es fan electrònicament— no es poden robar fàcilment ni es poden dirigir als seguidors d'un potentat local. El departament de transport de l'estat de São Paulo ara permet renovar el carnet de conduir per internet, cosa que evita que els buròcrates acceptin suborns. Està previst instal·lar càmeres als cotxes dels examinadors.

El monopoli del poder ostentat pel Partit Revolucionari Institucional (PRI) de Mèxic, de Peña Nieto, es va trencar el 2000. La premsa mexicana, amb algunes excepcions, és menys

L'escàndol de Petrobras, un gegant del petroli controlat per l'Estat, ha fet sortir al carrer un milió de brasilers. Baix, la Cambra baixa mexicana, que duu a terme l'aprovació de mesures anticorrupció.

escandalosa que la del Brasil, en part perquè molts dels mitjans depenen de la publicitat del govern. Però ha augmentat la pressió perquè s'afrontin reformes. Els assassinats de Guerrero i les revelacions sobre la venda d'habitatges van desencadenar una explosió de ràbia contra el president i l'elit política. L'ambiciós programa de reformes de Peña Nieto en l'energia i altres sectors no prosperarà si no es protegeix la seva integritat.

L'elit ha començat a respondre. A final de febrer, la Cambra baixa mexicana va aprovar una modificació constitucional per crear un "sistema nacional anticorrupció". Més que confiar la responsabilitat a una sola comissió, com han fet alguns països llatinoamericans, Mèxic vol repartir-la entre diversos òrgans de govern, juntament amb el poder judicial. "Afavorim un sistema de *checks and balances*, les institucions més que els herois", diu Mauricio Merino, coordinador principal d'Accountability Network, una agrupació d'ONG que va pressionar perquè s'aprovés la legislació.

Fins que no s'aprovi una normativa addicional per regular els conflictes d'interessos i especificar les competències dels nous òrgans, és impossible de dir si el nou sistema funcionarà bé o no, diu Merino. De moment ja té l'oposició dels governadors estatals, sobretot els del PRI. Les reformes podrien ser tan importants com les que van portar a la democràcia, però "caldrà, pel cap baix, una generació per canviar els hàbits", afegeix.

Altres països també fan passos esperançadors. El president d'Honduras, Juan Orlando Hernández, ha signat un acord amb ONG perquè facin d'"auditors paral·lels" en l'ensenyament, la salut i altres serveis del Govern. El van convèncer perquè designés un ministre d'Ensenyament que ha retallat els sous als "mestres fantasmes". Xile aviat tancarà els buits legals que té a la legislació de finançament de campanyes. Al Perú, Ugaz veu esperança en l'activisme dels estudiants, que van dur a terme reeixides protestes contra el nomenament de candidats no qualificats per al tribunal constitucional i per al càrrec de defensor del poble. Diu Ugaz que va ser "una reacció del jovent contra una classe corrupta".

Aquests avenços són fràgils, i en alguns països, inexistents. Les eleccions presidencials de l'octubre a l'Argentina no sembla que hagin de portar millores. Allà on els governs limiten la llibertat de premsa, per exemple, a l'Equador i a Veneçuela, és probable que hi creixi la corrupció. El Brasil necessita una reforma electoral per renovar la qualitat dels seus polítics. Ni tan sols el progrés en l'estament judicial no és segur. El procés del *petrolão* és impressionant, diu el jutge Moro, "però la reacció institucional ha de ser la norma. I encara no ho és".

Tanmateix, a mesura que l'Amèrica Llatina es torni més rica, més culta i més justa, els ciutadans reclamaran amb més força polítics i funcionaris honestos. Finalment la democràcia els funciona. És "gràcies a la pluralitat política que, malgrat tot, avancem en la direcció adequada", diu Merino. Això és un bon presagi per a Mèxic, i també als seus veïns.

© *The Economist*

Traducció d'Arnau Figueras